

Wine & Wheat Whispers

Pesach 5770

1 The Arzch Kaplan Reader - R. Arzch Kaplan - 112

WHAT IS THE SIGNIFICANCE of Passover? To grasp the answer to this very important question, we must recognize that Passover was and continues to be the gateway to God's giving of the Torah to the Jewish people on the day that we today celebrate as the festival of Shavuot.

The Talmud states that with the giving of the Torah all the negative effects of Adam's sin were annulled with respect to the Jewish nation. In particular, the Jews were freed from the power of the Angel of Death.

It was only later, some forty days following the Sinai experience when the Jews tragically transgressed by worshipping the Golden Calf, that we as a people reverted back to the unrectified state that was introduced to mankind by the initial sin of Adam.

The Arizal (Rabbi Yitzchak Luria, of blessed memory) teaches that the whole concept of Passover provides the Jews with a method of rectifying Adam's sin. One can learn many valuable lessons from this point.

4 The Midrash Says - pg 46

Some of our *chachamim*, nonetheless, did formulate opinions as to what kind of fruit tree it really was.

1. It was a vine. (There is no other fruit that causes as much misery and distress as wine; therefore, it must have been this fruit that brought death to mankind.)

2. It was wheat which at that time grew on a tree. (Wheat represents knowledge because, for example, a child only develops the capability of calling his father and mother by their names at the age when he begins to eat wheat products. Hence, the "Tree of Knowledge" must have been wheat.)

3. It was a fig tree (since Adam and Chava sewed themselves garments of fig leaves. They corrected their error with the leaves of the tree with which they had sinned.)

4. It was an *esrog* tree. (This view is based on the *passuk* (3:6) "And the woman saw that the tree was good to eat." Apparently the wood part of the tree had a good taste, not only the fruit. This is true only of the *esrog* tree.)¹⁸³

5 First of all, let us ask ourselves the question, "What is the historical background of Passover?" At first glance, Passover is merely a memorial to the fact that the Jews had been enslaved in Egypt and that God had liberated them from there. But then we may ask, "Why were the Jews in Egypt in the first place?" The answer is that they were there as the result of a question that their forefather, Abraham, had asked of God after He had promised to give Abraham and his descendants the Land of Israel as an eternal inheritance (Genesis 15:8).

Abraham's Question

Abraham had asked of God, "How will I know?" The Talmudic sages teach that the entire Egyptian slavery came about because of this one question asked by Abraham. This question constituted a seeming lack of faith on Abraham's part to a direct promise uttered to him by God. The mistake in this question can be identified by focusing on the word "know." Abraham's error indicated that he had not completely refined the quality of *daas* (knowledge) that had been blemished by Adam's sin.

In answer to Abraham's question, God appeared to the patriarch in a vision and said, "Abram, know for a surety that your seed shall be strangers in a land that is not theirs and they shall serve them..." (Genesis 15:13).

To better understand Abraham's failing and God's purpose, let us study the exact nature of Adam's first sin which resulted in all mankind being plagued with various curses, including that of death.

Adam's sin consisted in having violated God's prohibition against eating from *Etz Hadaas* (the Tree of Knowledge) of good and bad.

The challenge that God had posed before Abraham was that he try to rectify the blemished state of knowledge that was created when Adam had eaten from the Tree of Knowledge.

There were many ways that Abraham could have redeemed knowledge from the stain imposed upon it by Adam's sin. To some degree, Abraham had made major progress in elevating the quality of knowledge. Unfortunately, his question to God gave proof that Abraham had not completely mastered the assignment.

2 מתיבתא ת"מ - ד"ר

יש שואלים על סדר הגדה של פסח מה זה אשר לא מזכירים בה שמו של משה רבינו כלל, הלא הוא היה שליח הי רעיא מהימנא אשר מסר נפשו על ישראל לדבר אל פרעה בשבילים והוציאם ממצרים והנהיגם במדבר ארבעים שנה וישא אותם כאשר ישא האומן את היונק וסבל לבדו טרחם משאם וריבם, ואף הזכרה אחת אין מזכירים אותו, וכי לא נראה דבר זה ככפיית טובה ח"ו וצריך ביאור.

3 ה"ק וה"קוב

איחא בספספ"ק (אילה שלוחה פ' וארא) שד' פעמים כנס יין בגימטריא חירות, וכמו"כ איחא שג"פ לחם עני בגימטריא חירות. דהיינו שע"י מצוות הלילה שהם הכלים לאור של חירות היורד כלילה זו, זוכים לחירות. וי"ל שע"י המצה זוכים לחירות הגוף וע"י היין זוכים לחירות הנפש. וזה עבודת הלילה להגיע לחירות משעבוד הגוף והנפש של האדם הפרטי כלילה זו.

6 he had not completely mastered the challenge. Therefore God ordained that Abraham's descendants, the Jewish people, would have to go down to Egypt where they would be enslaved by a strange people in order to complete the rectification of knowledge.

Abraham's Question

Immediately following their liberation from this bondage on Passover, God said to them, "You have been shown to know that the Lord is God; there is none else aside from Him" (Deuteronomy 4:35). With this statement, the Jews were taught that they had successfully rectified the sin of Adam, particularly regarding the damage that had been inflicted on the quality of knowledge.

The Talmud comments that Adam had only been prohibited from eating the fruit of the Tree of Knowledge for just a few hours. Man had been created on the sixth day of Creation which was a Friday, and God merely wanted Adam to refrain from eating from the fruit of the Tree of Knowledge, which according to one opinion was a grapevine, until the start of the Sabbath on Friday night. Just before that time, Adam would have been encouraged to take the fruit of the Tree of Knowledge (the grapevine) and to make wine with which to sanctify the Sabbath. Had he only waited until the proper time, Adam could have eaten from the Tree of Knowledge and then succeeded in truly elevating the quality of knowledge.

7

The Sabbath and the Manna

It is interesting to reflect that the Jewish nation was not given the commandment to observe the Sabbath until shortly after the Exodus. God manifestly bestowed the Sabbath on the Jews following the Passover liberation from Egyptian slavery at the same time that He also gave them the heavenly manna for a food.

One should notice that it is no coincidence that the Jews were given the Sabbath and the manna at the same time. And once again, two seemingly unrelated incidents point back to Adam's sin, his act of eating that which was forbidden. The relationship between the Sabbath and the manna becomes more apparent when we reflect upon the curse with which God punished Adam.

What was the nature of this curse? The curse forced Adam to gain his bread (food) through the sweat of his brow (hard work). Moreover, the ground was cursed thereby making it harder for Adam to obtain the food his body needed.

Through their liberation from Egyptian slavery, the Jews rose to a level of Adam before the sin, that is, the difficult, backbreaking labor of the Egyptian bondage rectified Adam's sin. To indicate this enhanced status God granted the Jews a special source of divine food (the manna) in a manner that completely contradicted that which He had imposed

on Adam. The Jews would no longer have to gain their bread by the sweat of their brow. It would come down to them as a direct gift from God. Furthermore, they were given the Sabbath. The very concept of the Sabbath emphasizes the rest and relaxation from the normal need to work and exert oneself in the goal of obtaining one's bread or sustenance. By granting the Jews both the Sabbath and the manna simultaneously, God indicated that the Jews had rectified Adam's sin of eating improperly from the Tree of Knowledge.

9

It is interesting to consider just why the Jews were sent to Egypt to be enslaved. God had merely told Abraham that his descendants would be "strangers in a land that is not theirs." Of all the possible lands where they could have enacted out their period of slavery until such time as Hashem would have liberated them, why did God choose to send the Jews to Egypt?

A second question which might shed some additional light on this topic is with whom is the land of Egypt associated? The Bible tells us that the descendants of Ham were the people inhabiting Egypt during the times that the Jews were enslaved there.

Ham is connected to a second instance where the Bible records how an individual failed in an attempt to eat from the grapevine (drink wine) in a manner that would serve the cause of holiness.

After the Flood which wiped out all human and animal life on earth with the exception of those aboard Noah's Ark, God promised Noah a blessing in whatever was the first activity that he performed upon disembarking from the Ark.

The first act of Noah was the planting of a vineyard. He then produced and drank wine. His desire was to rectify Adam's initial sin which came about through the drinking of wine. However, Noah was careless and instead got drunk.

The Book of Genesis tells how Noah's son Ham came to see his father naked when in a drunken stupor following this unfortunate drinking of the wine.

10 The Curse of Ham

10

As a result of this act of disrespect which he displayed to his father, Ham and all his descendants were cursed. This all came about because Noah had drunk wine. The curse of the Hamites and the concept of Egypt representing a source of evil can be traced to Noah's drinking of the wine.

Egypt, because of the curse that Noah inflicted on his son Ham, became even further enmeshed into the concepts of Adam's sin that Noah had tried in vain to rectify. It had become the most immoral place in the world and our Sages of Blessed Memory termed it the *ervav haaretz* (the immorality of the earth).

Just as when Adam first ate (drank wine) the fruit from the Tree of

Knowledge, Noah's drinking of wine also set the stage for the increase of immorality among mankind with the strengthening of the *Yetzer Hara* into the body of man.

Not only did Ham sin by dishonoring his father when Noah was drunk, but also Ham's son Canaan transgressed against the dignity of his grandfather.

Biblical commentators point out that Canaan was jealous that Noah might beget additional offspring and that this would result in his share of the inheritance of the world being diminished. To prevent such a material loss, Canaan castrated his drunken grandfather. The curse that the Bible records Noah uttering against his son Ham also mentioned his grandson Canaan.

The ultimate curse against Canaan was fulfilled when his offspring lost their land to the Jews following the Exodus from Egypt. While the Egyptians were not actually displaced from their land for their mistreatment of the Jews, we can easily recognize how Noah's curse against the Hamites was fulfilled. They suffered severely from the degrading manner in which God punished them during the course of inflicting upon them the Ten Plagues.

Therefore, when the Jew drinks his wine in a truly holy manner at the Passover seder, this act represents a concerted effort to elevate the essence of the wine from the degradations inflicted upon it during the two instances where Adam and Noah failed to utilize it (wine) for sacred purposes.

ההבדלה, כי יש ד' הבדלות (עיי' פסחים קד), המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה, וכנגד אלו ד' הבדלות תקנו ד' כוסות, ואיחא כמדדש (במדרש י. ח) שהדעת מתחלק בארבע מקומות, אלו ד' נקודות של דעת באדם מביאים לאדם ד' הכרות של הבדלה, והם הם הדי' כוסות.

כוס ראשון של קדש הוא ההבדלה בין קודש לחול. כוס שני שנאמר על סדר ההגדה וגאולת מצרים, הוא ההבדלה בין אור לחושך, גלות הנמשל ללילה וחושך והגאולה שהוא אור, מאפילה לאור גדול, וזה ההבדלה הי' בגאולת מצרים.

כוס ג' נאמר על ברכת המזון, על הסעודה שאוכלים באמצע הלל, כמאמר האמרי אמת זי"ע דלא הוי הפסק בהלל מה שאוכל הסעודה באמצעה, שזה חלק מעצם ההלל, אמרו חז"ל (פסחים פה:) כויתא

12
השקפה והלב א-הגב

הפרי צדיק (פרי יוחי ויהו) מבאר ענין כוס של יין בהבדלה, הלא לשמחה מה זו עושה, הלא מוצאי שבת מרגישים הי' אכזה נפש, ומה המקום ליין המשמח לכב אנוש, ומבאר שענין השמחה הוא מה שאדם זוכה להרגיש ענין ההבדלה, כי הבדלה בא מריכוז הדעת, כדאייתא בירושלמי (בבבא פ"ה הל"ב) דלכן קבעו הבדלה בחונן הדעת דאם אין דעת הבדלה מנין, ולכן יש שמחה באדם כאשר מרגיש זה ההבדלה בין קודש לחול כמוצא"ק. שמחה מצד רכוי הדעת שיש לו שזוכה להרגיש זה ההבדלה.

ועד"ז יש לבאר ענין הארבע כוסות של יין, כי הכוסות הם על שם

פסחא והולולא פקע איגרא, ששניהם ענין אחד, סעודה של איש ישראל הוא עבודת השי"ת. וזה הוא ההבדלה בין ישראל לעמים, גוי אינו יכול להבין שיש עבודת השי"ת במעשים גשמיים, איתא בגמרא

בא לידי דרגא של אכילה כזו, המצה הוא מאכל אשר לא במסכנת - אין בה סכנה ואין בה תערובות רע, ואכילה כזו מביא את האדם לידי ברכה. ואכלת - זו אכילת מצה, ושבעת - זו אפיקומן

הנאכל על השובע, וברכת - עיי' אכילת אלו בא לידי ברכה להשי"ת. וכשפח אמת מבואר עוד יותר כי וברכת קאי על גוף האכילה, שהאכילה הוא בקדושה, ואכלת ושבעת וזה גופא היא וברכת, וכן הוא האכילה של ליל פסח, כדאייתא בשל"ה הק' (פס' פסחים) שהסעודה של ליל פסח הוא כסעודת לויתן והוא כעין מטעמי יצחק שהי' בליל פסח, והוא ברכת המזון דליל פסח, וזה מורה על ההבדל בין ישראל לעמים - בין גוף של איש ישראל לעמים.

כוס הרביעי הוא ההבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה, יום שכולו שבת, כוס הרביעי נאמר על חלק השני של הלל שכל כולו הוא על ההבטחה של העתיד, כוס רביעי שפותחין בו בשפוך חמתך, כוס רביעי הנקרא כוס של אליהו, וכוס זה הוא ההבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה, יום השבת שהוא מעין עוה"ב, ומעיד על בני ישראל שהם בני עוה"ב שהם שייכים לזמן שהוא מעין עולם הבא (עיי' שפי"א יתרו חניני).

כל היציאה מארץ מצרים היה כדי להבדיל בין ישראל לעמים, במצרים גופא הביא הקב"ה המכות בתכלית של 'הפליתי', כדכתיב (שמות ח. יט) ושמתי פדות כיו עמי ובין עמך ופירש רש"י שיבדיל

195

נפסק מבקש לדבר ואינו יכול אלא לשוננו עגום. ע"כ. הרי שענין הדעת יוצא בד' כוסות, ומבואר בשפת אמת (נסא תני"א) שזה ענין הד' כוסות כליל פסח. ויש לפרש שהדעת של האדם נתערב בו טוב ורע כמשך כל ימות השנה, ואין הדעת נקיה ושלמה, ובד' כוסות יש כח לגאול הדעת, כי הם כנגד ד' לשונות של גאולה, דהיינו להוציא את הדעת הפסולה והחיצוני מן מקומות אלו עד שבא לדעת אמת, והוא הכרת אלוקות - אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים ואין עוד מלבדו, והוא עבודת לילה זו לנקות הדעת של האדם ולבוא להכרת וידיעת האמת.

ועכשיו נעבור בעזרה שית' למצוות הלילה, בראשונה היא הד' כוסות שהם הארת יין המשומר לצדיקים לעתיד לבא (דרך המלך, שם), והם מבטלים כל כוחות הוצר, כמו שאומרים בלשם יהוד לפני שתיית הד' כוסות, והישמח ישראל (אות ע"ה) כתב על מה שאמרו חז"ל (פסחים צט): אפילו עני שבישראל לא יפחתו לו מד' כוסות, דאין עני אלא ברעת (נדרים מא.), דהיינו מי שנפל ונתרוקן מכל מדרגות הקדושה, והוא בחי' "עני שבישראל", החלק הישראלי שלו, הוודישקייט, היא בעניות, עכ"ל בכח הד' כוסות ויכל לתקן ולהעלות הבל עד שיסתלק ממנו כל עניני פחיתות, והוא "לא יפחתו לו - מד' כוסות" שבכח הד' כוסות זכה שלא יהיה אצלו שום פחיתות, והוא י"ל גם הרמו שאמרו "שואל או מוכר כסותו", דהיינו שבלילה הזו יוכל לשאול בהקפה כנ"ל, והקב"ה יתן לו על שם העתיד שפע של רוחניות להתעלות ולהתרומם מכל שפלותו, אע"פ שאינו כדאי לזה, וכן זוכה להיות מוכר כסותו ובגדו, שזהו רומז לבגידות ועבירות, אשר בכח הד' כוסות יוכל להפטר מכל עונותיו ולחזור לשורשו במקדש.

ראשונים דס"ל ששיקך מצות סיפור יציאת מצרים הוא להודות ולהלל להש"ת, ומשם מנהג ישראל להוסיף על הכוס שיהיה כוס מלא בלפיכך, ומשם נובע מנהג בחלק מכלל ישראל להתזיק הכוס מלפיכך והלאה.

הוא כוס שאינו מלא אחר ששפכו הימנו בעשר מכות וכדו'. וי"ל שענין האמירה של ההגדה על הכוס הוא להדגיש שלפיכך זה חלק חדש של ההגדה, יש

196

20 שם ה"א - ה"ב

המתבאר בזה שכפיית טובה אינה יכולה לדור יחד עם אמונת יצ"מ. תכלית יצ"מ היא קבלת עול מלכות שמים, ומי שהוא כפוי טובה ואינו מכיר ומודה על הניסים והנפלאות שנעשו ביצ"מ, ממילא אינו מסוגל לקבל עליו עול מלכות שמים. ולעומת זאת, כפי שלימות מידת הכרת הטוב, באותה מידה מקבל עליו עול מלכות שמים. ודרגות רבות בדבר, ככל שהאדם מתעלה ומוסיף בהכרת הטוב למיטיבו, כך הוא מתעלה בדרגת קבלת עול מלכות שמים, שכן קבלת עומ'ש קשורה בדרגת זהירה של האדם בטובתו של מקום. וכדי להדגיש ענין זה, עלינו לדעת כי כאשר אנו מכירים טובה לשני, אזי בלעשה זה הרינו כאומרים וקוראים "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", שכן המכיר בטובתו של חברו ודאי גם מכיר בטובתו של מקום, א"כ הכרת הטוב לחברו מהווה את היסוד לקבלת עול מלכות שמים.

21

זהו מה שנאמר בהגדש"פ "ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה כמצרים", דהיינו, אם לא שהקב"ה הוא שהוציא את אבותינו, אלא שאפשר היה לייחס גם לפרעה חלק ביציאת ישראל, אז היינו משועבדים לדורות בשעבוד של הכרת הטוב לפרעה, וכשם שנצטוונו "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (דברים כג, ח), ואע"פ שזרקו זכורים ליאור - שיא של אכזריות - וכל זאת משום "שהיו לכם אכסניה כשעת הדחק", (רש"י שם) דהיינו מכח חיוב הכרת הטוב, א"כ כ"ש שאם פרעה היה מוציאנו היינו משועבדים בהכרת הטוב לפרעה. לפיכך ההרגשה היא על "הוציא הקב"ה" ולכן אנו משועבדים בהכרת הטוב רק להקב"ה. מטרה עיקרית זו של קבלת עול מלכות שמים ע"י הכרת טובה עמוקה הבאה כתוצאה מסיפור וחיות יציאת מצרים כליל הסדר עלולה להשכת מאתנו מרוב טרדות ההכנה לפסח, ועלינו להתכונן לכך כדי להגיע למדרגה נעלה זו מתוך עבודת ליל הסדר, ולעוררה שוב בכל יום ויום במשך השנה ע"י זכירת יציאת מצרים.

22

וכיצד יבוא האדם לידי הרגשת הכרת הטוב? - ע"י ידיעת כל פרטי הטובה שנעשתה עימו, ועל כן נצטוונו במצות סיפור יצ"מ, כי ע"י הסיפור על כל פרטי מחיה האדם מחדש את טובות הש"ת עמו בהוציאו אותו ממצרים - "כאילו הוא יצא" - ומרגיש את חיוב העבודת מתוך הרגשת הכרת הטוב כי זוהי סגולה הסיפור והציוור לחיות את העבר בהווה. כאשר אדם מספר אירועי מרגש שקרה בעבר הוא מתרגש מחדש עד לדמעות כאילו הדבר קורה עכשיו כך באותה מידה שאדם מרבה לספר ולפרט בניסי יצ"מ מתרבות בליבו הרגשות הכרת הטוב להש"ת וגדולת מעלתו. כפי שהביא רבינו ירוחם הלוי ממי' זצ"ל בשם הסבא מקלם זצ"ל ד"כל המרבה לספר ביצ"מ הרי זה משובח", היינו שהוא מלשון משיבתי, שנעשה בעצמו משובח יותר ויותר (דעת חכמה ומנוח) ח"א עמ' קטז.

לפרעה, ורק אח"כ על השבח של "ויוציאו ה' ממצרים" - "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו". כי אם היתה מטרת הסיפור רק לברר ולאמת האמונה במציאות ויכולת ה', לזה היה מספיק בסיפור השבח בלבד, אך מכיוון ששיקך מטרת סיפור יצ"מ הוא, כאמור, קבלת עול מלכות שמים מתוך הכרת הטוב, לכן מתחיל בגנות, כי כפי גודל הגנות כן גדולה הכרת הטוב על הגאולה וההצלה, וכתוצאה מכך מתעלה האדם בעבודת ה', והרי זה משובח.

195

יש כמה מנהגים מתי מחזיקים הכוס אם מלפיכך אם מהברכה ומה הענין בזה, וכן איתא בספרי הלכה שצריכים להוסיף יין לכוס לפני שאומרים 'לפיכך' משום

19a

ענין פנחס - ר' פרידמן

16

וביאר בדברי קדשו, כי כאשר נתבונן נראה שכלל ישראל שיצאו ממצרים, לא היו מסוגלים לקיים בשלימות מצות סיפור יציאת מצרים לבניהם, שהרי הם ובניהם היו במצרים וראו כמובן עיניהם את האותות ואת המופתים, ככתוב (שמות יט ד): "אתם ראייתם את אשר עשיתי למצרים". אולם משה רבינו היה יחיד בדורו שהיה יכול לקיים מצות סיפור יציאת מצרים בשלימות, שהרי בניו לא היו בגלות מצרים ככתוב (שמות יח ב): "ויקח יתרו חתן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה".

עליהם, אמר לה לכי לבית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה". נמצא כי רק משה רבינו היה יכול לקיים כראוי מצות סיפור יציאת מצרים לבניו שלא היו במצרים.

וצריך ביאור מדוע סיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות כך, שבניו של משה לא יהיו במצרים כדי שהוא יהיה המספר הראשון, הלא כמו שהוציא הקב"ה ממצרים ששים רבוא היה יכול להוציא גם את אשתו של משה ושני בניו, ותירץ על פי המבואר בזה הקדוש, שכאשר איש ישראל מספר לבניו כליל פסח נסים ונפלאות שעשה עמו הקב"ה ביציאת מצרים, יש בזה סגולה מיוחדת להשריש בקרב בניו אמונת הבורא יתברך שמו.

17

לפי זה יש לומר שלכן סיבב הקב"ה שמשה רבינו יהיה המספר הראשון ביציאת מצרים, כי אין ספק שכרוב קדושתו קיים מצוה זו בתכלית השלימות עם כל הכוונות, וזכה על ידי זה להשריש בקרב בניו אמונה בה' ובתורתו, ועל ידי זה סלל את הדרך לכל ישראל עד סוף כל הדורות, שכאשר יקיימו מצוה זו לספר ביציאת מצרים לבניהם, ויתכוננו להיכלל בקיום המצוה עם משה רבינו שהיה המספר הראשון, יצליחו גם כן להשפיע לבניהם אמונת ה' כפי שעשה משה רבינו.

18

ברור כי משה רבינו בגודל ענוותנותו כאשר סיפר לבניו כל הניסים והנפלאות, לא סיפר להם שהקב"ה בחר דוקא בו להיות השליח להוציא את ישראל ממצרים.

הנה כי כן יאיר עינינו וישמח לבניו להבין הטעם שלא הזכיר בעל הגדה את שמו של משה בכל ההגדה, יתעורר בנו להבין שבעל הגדה השמיט בכוונה תחלה שמו של משה, כפי שעשה משה בעצמו כשקיים מצות סיפור יציאת מצרים בפעם הראשונה, ועל ידי זה נשכיל להיכלל בכוונה וקדושת משה רבינו כשקיים מצות סיפור יציאת מצרים כליל פסח.

↪ Eating Bread

During the festival of Passover there are certain foods which we must eat and others which we are prohibited from consuming. Let us examine the case of bread.

What kind of bread is a Jew permitted to eat during Passover? We are permitted to eat only *matzah* (unleavened bread). With the exception of these days of Passover, the Jew may eat *chametz* (leavened bread) anytime he desires with, except, of course, on fast days.

It is appropriate for us to reflect on the nature of leavened bread.

To create leavened bread, one must put down the dough to rot, or as we say chemically, to "ferment." Although dough is allowed to rot, with a controlled amount of fermentation, the dough is transformed into bread that is actually quite tasty. Obviously in an uncontrolled state where the dough is allowed to rot for too long a period of time, the end result would not be a food product that one could safely eat or even enjoy the taste of.

Nevertheless, we do have to put a "little" decay (fermentation) into our dough. Leavened bread is not perfect in its initial state. Rather to reach this desired level, where it is tasty and enjoyable, it must be permitted to decay just a little.

↪ Symbolic of the Yetzer Hara

The Talmud says of this decay in the leavened bread, that it is representative of the *Yetzer Hara* (the inclination towards evil). This is illustrated by the argument of the Jewish sages to Hashem: "Master of the universe, we want to do Your will. But what prevents us? The leaven in the dough." This "leaven in the dough" refers to the *Yetzer Hara*. Just as we have this spiritual decay (the *Yetzer Hara*) in our physical body, so too the leavened bread which sustains our physical body during the majority of the year must also have a little decay.

Therefore, since the leavened bread possesses this decay or fermentation which is symbolic of the *Yetzer Hara*, the Jew is not allowed to eat leavened bread on Passover. The idea of Passover is for one to get as far away as possible from leavened bread. We want to symbolically distance ourselves as much as possible from the sin of Adam. We therefore eat only *matzah* which does not have any leaven at all.

25 Worldmask - R. Taiz - pg 207

In order to understand our part in the bonding of higher and lower worlds we must go back to the beginning. Let us look more closely at the events of that first day of the world's history, when Adam found himself faced with the challenge of obedience. What exactly was the nature of that ordeal? Surely an understanding of that event will shed light on every man's direction, for Adam was, in a sense, every man. What went wrong at that electric moment? And what is the lesson in it for the rest of history, and for that part in the world's destiny that is each of our individual lives?

As we have begun to see, the ordeal was one of ego, of the desire for freedom and independence. Adam was torn between obedience and what seemed like freedom.

Obedience meant performing the Creator's will, and in so doing, bonding with Him. But it also seemed to require a yielding of human independence. And this is the deepest battle: if this was the primal ordeal, it must be the source of

26

Adam was commanded not to eat of the fruit of the Tree of Knowledge. Obedience to that command was all that was required. And if he held strong and obeyed, all would be well; the world would reach its perfection in a few short hours and be forever perfect. But Adam felt that such an arrangement lacked a significant enough part for him: what would his contribution be to that perfection? Only the passive non-action of resisting one solitary transgression? Surely he was capable of much more than that? Surely he was capable of building worlds on his own? Surely he could be tested much more severely and prove his love of his Creator much more powerfully?

23 הלכה והלכה - הגדה

בליל פסח אחרי סיפור יציאת מצרים, שיודעים שיש כוחות הרע, וזכינו לצאת ממנה, וזכים לבא לידי הכרה של הודאה, לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל שלהשי"ת על כל הטובה שעשה עמנו. וכמו כן להודות שהכל מבורא עולם, וזה ענין מצה, הודאה פירושו שלית ליה מגרמיה כלום, וכן המצה אין בו שום דבר, הוא לחם עוני, וגם אינו מגביה את עצמו כלל, וזה מורה על ענין ההודאה. עבודת ליל פסח הוא הכיטול של כוחי ועוצם ידי, לידע שהכל מהקב"ה, ומזה יוצא לפיכך אנחנו חייבים להודות.

27

Adam reasoned that if he were to eat that fruit and bring himself and the world down from their rarefied and almost perfect spirituality into heavy physicality with all the temptations and possibilities of failure which would result, and then hold strong, within that lower state remain true to his Creator, that would be a far greater act of service than merely desisting from one simple action of disobedience. Essentially, he wished to amplify the scope of his free will so that there would be more work to be done, and therefore more opportunity to draw close to Hashem of his own doing.

He sensed that there was far more scope and potential for expression of his independent free will than his given situation allowed. And he was right. And he was wrong. He

was right because in truth he had enormous potential; he was close to Divine in his greatness and virtually unlimited in power. But he was wrong because in going against the Divine command he would be moving out of reality.

And this is the point to understand: in every action of human free choice which is in contradiction to the Divine command there is a powerful illusion of independence - "No-one tells me what to do"; there is an assertion of self which is heady in its potency. But in every action which is in contradiction to the Divine command there is a death; if Hashem is the definition of existence, then any action against Him, no matter how powerful its sense of reality, is an action out of existence.

The nature of human emotion is such that there is a resistance to doing that which is commanded from outside the self, in such obedience lies a negation of self, a negation of desire and of that deepest level of the personality which is the seat of free choice. And in such obedience there is a sense of death too - a deep level of self is being annulled, negated, slain.

28 The positive side: readiness to serve, readiness to sacrifice, readiness to enter danger, even to die - after all, Hashem had told him that he would die if he ate. And the justification: what is my free will for if not to be used, asserted?

But the negative side: I must be independent; I must act; I must be the builder of my own life; I must not sacrifice my independent sense of self in a melting into something greater than myself. I will do anything to remain myself; I shall not yield my will.

And here is the paradox. While man asserts his independence, he is nothing, merely a small bundle of protoplasm asserting the scope of his smallness. But when he annuls his independence, negates his ego, he melts into the reality of a greater Existence and thereby achieves real existence. And not merely existence as an unidentifiable part of a greater whole: no, existence as a great human being. Moshe was perhaps the greatest human who ever lived, and the Torah clearly indicates the reason: he was the humblest who ever lived. He was able to completely annul his independence and become totally attached to the Creator; and the result was not that he disappeared, but that he became the most famous individual who ever lived.

326

בעולם הוא מי שהוא אמר ויהי, וכיון שעל ידי הודאתו הוא מייחס הטובה למקורה האמתי ואינו מחזיק טובה לעצמו כלל הוכשר בזה הכשר גמור להיות מוכן שתבא גאולה לעולם על ידו, כי ממנו יתפרסמו הדברים כהווייתם ממש שכולם רק מעשי ה'.

33

בהם, כדי שלא נחשוב בלבנו אולי היה איזה חסרון כלשהו בבהירות ראייתם של ישראל אשר סוף סוף בכל האותות והמופתים והיד החזקה והמורא הגדול היתה יד אדם באמצע, ואולי שמש משה רבינו כאילו מחיצה דקה בפני זהר הכרתם. וכאן נתגלה לנו כי אין הדבר כן כי אדרבה משה היה עבד נאמן אשר שליחותו היה להכין אותם לראות היטב יד ה' בכל הקורות אותם והוא הסיר כל מסוה ומסך מבדיל על ידי שהיה תמיד מראה מקור הדברים ואומר דבר בשם אומרו אשר היא היא ההכנה האמתית לראות בעיניים פקוחות כל מעשי ה' ואותותיו ומופתיו והיד החזקה וכל המורא גדול. ואין דבר יותר מתאים לסיים בו תורתנו הקדושה.

והן הן דברי הגר"א שהזכרנו בתחילת דברינו כי זהו גדולתו של משה רבינו ושברו הגדול אשר על אף שהיה שליח ה' בכל האותות של יציאת מצרים מ"מ במקום גדולתו שם ענותותו אשר היה משפיל את עצמו בכל דבר עד שיצא מזה שראו ישראל רק הקב"ה בכבודו ובעצמו, והיה עבד נאמן כל כך עד שכל מה שנעשה להם על ידו - יד עבד כיד רבו - לא היתה שום מחיצה כלל בראייתם הבהירה את ה' והרגישו כי עשה למשה כאשר עשה להם יולכן אז ישיר משה ובני ישראל כלם יחד ששוין כולם בנס וזהו כבודו ועצמו שכל הכבוד והגבורות הן שלו ממש והוא עיקר אמנותינו.

34

ועל כן אין בהשמטת שמו של משה משום כפיית טובתו ח"ו אלא אדרבה כשישראל יושבים ומספרים ביציאת מצרים ולא מזכירים שמו של משה רבינו אין למשה שבח גדול מזה אשר כל כך עשה לעיני כל ישראל שהכניס לדורות לראות רק את הקב"ה בכבודו ובעצמו על ידי שהיה תמיד אומר דבר בשם אומרו.

35

206 למעלה מן הזמן ^עמה 1317 - pg 206

מהו, למעשה ההבדל בין חמץ למצה? חומרי הגלם הינם אותם חומרים - קמח ומים. ההבדל הוא במצב שבו הם נמצאים. החמץ - הוא בצק (דהיינו קמח מעורב במים) שתפח, ואילו המצה היא בצק שנאפה בטרם הספיק לתפוח. ההבדל, לכאורה, פשוט. להכנת מאפה החמץ קשה העפר (ממנו צמחה החיטה), המים (בהם נלוושה העיסה), האש (על ידי נאפה המאפה) והרוח (הוא האוויר הממלא את העיסה התפוחה). ואילו במאפה המצה נעדר יסוד אחד - הרוח. גם בצורת האותיות של המילים חמץ ומצה נמצא הבדל פשוט בלבד. בשתי המילים קיימות האותיות מ ו-צ, ואילו בין האותיות השונות שבמילים - ח בחמץ ו-ה במצה, קיים הבדל קטן. שהרי די בהוספת קו קטן לאות ה כדי להפכה לאות ח! שני מצבים אלו, המתבטאים בעיסה חמץ וכמה - קיימים גם בנפש האדם

ואעתיק מה שכתב הגר"א בביאורו על ההגדה תשובה על שאלה זו, ע"ש בדי"ה ויוציאו ה'... לא על ידי שליח ולא על ידי מלאך ולא על ידי שרף אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו, וז"ל באמצע דבריו שם: והגלוי שנתגלה שזהו כבודו שנתגלה לכל, היה על ידי משה רבינו ע"ה שלא נטל מזה כבוד ח"ו לעצמו רק אדרבה היה משפיל את עצמו בכל דבר ומגלה לכל שהן על פי ה' לבדו ולמען ישראל, וגם הוא אחד מעבדיו, וזהו בכבודו ובעצמו. ולכן בכל הסיפור יציאת מצרים אין לנו זכרון לזכור ח"ו את משה כי אסור לנו לשתף שום דבר לכבודו ולעצמו ואין השבח תלוי במשה רק בה' לבדו, וכל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם. ולכן כתיב ויאמינו בה' ובמשה עבדו, כלומר לא לגדולת משה נאמר זה אלא אדרבה להאמנת ישראל וענות משה שהאמינו שהי עשה כל זאת ומשה אינו רק עבדו ככל הברואים שבעולם שמחויבים לעשות רצונו. ולכן אז ישיר משה ובני ישראל כולם יחד ששוין כולם בנס, וזהו כבודו ועצמו שכל הכבוד והגבורות הן שלו ממש והוא עיקר אמנותינו. ושבח משה שהוא משה שלמד תורה לנו ושהיה רוחו נמוכה יותר ממוכה שחין כמ"ש במדרש, עכ"ל ע"ש.

כדי להבין היטב דבריו העמוקים של הגר"א נתחיל בס"ד לבאר בהרחבה גדר שליחותו של משה. הנה באבות (פרק ו' משנה ו') סיים התנא את סדר מ"ח הדברים שהתורה נקנית בהן בזה"ל: והאומר דבר בשם אומרו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, עכ"ל. והדבר צריך ביאור במה נתייחד מעשה זה של אומר דבר בשם אומרו שעל ידו יזכה המקיימו לדבר גדול כזה, להביא גאולה לעולם.

31 והנה המהר"ל ביאר הדברים (בספרו דרך חיים על אבות) בזה"ל: ויש לדעת כי כאשר הקב"ה מביא גאולה, השי"ת רוצה שידעו כי הוא יתברך פעל ולא יאמרו לא השי"ת פעל כל זאת רק חכמתם ועוצם ידם. וכן תמצא בגאולת מצרים

כתיב וידעו מצרים כי אני ה' בהוציא אותם מארץ מצרים. ולפיכך אם לא היתה אסתר בעלת מדה זאת לתלות הדבר במי שראוי לתלותה והיתה ח"ו אומרת לישראל אני עשיתי ברוב חכמתי כדי להתגדל ולהתפאר, לא היתה אסתר ראויה שתבא הגאולה על ידה, שהשי"ת רוצה להודיע החסד והטוב שהוא יתברך עושה עם ישראל. אבל מאחר שאסתר הגידה למלך אחשוורוש בשם מרדכי, והיה אפשר לה לומר למלך כי אני עשיתי זאת למלך למצוא חן בעיני המלך, ולא עשתה זה רק היתה אומרת בשם מרדכי אשר עשה. ומפני זה היא ראויה גם כן להביא גאולה לעולם כי מעתה לא תתלה הדבר כי אם בהשי"ת, עכ"ל המהר"ל.

ומבואר מדבריו כי האומר דבר בשם אומרו היא מדת אמת עמוקה בנפש האדם אשר אינה נותנת לו להתעטר בעטרה שאינה שלו ואשר על ידה הוא שולל מעצמו כל מעלה שאינה שלו ומייחס כל דבר אל מקורו הראוי, ורק בעל מדה זו הוא הראוי להביא גאולה לעולם. כי הגאולה באה על ידי נס, ותכלית הנסים הוא שנקיר על ידיהם כחות השי"ת וטובו בעולם, ובכל מקום שיד אדם באמצע יש סכנה שלא יתפרסם על כל פרט ופרט שרק השי"ת בטובו הגדול עשה כן בשביל ישראל. על כן צריכים דוקא לאדם שאינו סובל כלל שיאמרו עליו שום שבח שאינו ראוי לו והוא עצמו מייחס כל דבר אל מקורו האמת, כי רק אדם כזה לא יהיה כמחיצה בפני הנס להסתירו אלא אדרבה יפרסם לרבים שלא יטעו בו וידעו כי אין ביד אדם לפעול דבר ורק ה' פעל כל זאת.

ולפי דברי המהר"ל אלו אין ביאור המשנה שמה שאומר דבר בשם אומרו הוא הסיבה לגאולה, אלא שכשזוכין ישראל ובא להם זמן גאולה אין הקב"ה מביא אותה לא על ידי אש כזה ורק לו הזכות להיות שליח ה' לגאול את ישראל בשעה הראויה. וכן איתה מפורש שם בסוף דבריו בזה הלשון: ולפי זה לא יקשה לך הרי כמה שאמרו דבר בשם אומרו ולא הביאו הגאולה שאין הפירוש שהוא מביא גאולה בודאי רק כאשר צריך להביא הגאולה לעולם מביא אותו על ידי שאומר דבר בשם אומרו מן הטעם שפירשנו, עכ"ל.

32a

דבר חדש היוצא מכל דבריו הוא כי "אומר דבר בשם אומרו" אינו מעשה בודד אלא מדה היא באדם והיא מדת הענוה הנובעת ממת האמת שאינה נותנת לו לזקוף על זכותו שום דבר שאינו שייך לו באמת ותמיד מכיר ומראה מקום למקור הדברים, ומדה זו אינה שייכת רק בין אדם לתברו אלא היא גופא המדה המראה לאדם השגחת השי"ת בחייו הפרטיים ובחייו הכלל ושוללת ממנו כל מחשבה של כחי ועוצם ידי - עד שנוכל לומר על פי הדברים האלה שכל פעם שאדם משיג איזו טובה מהקב"ה ומכיר טובתו של השי"ת ונותן לו הודאה עליה, הרי הוא בזה "אומר דבר בשם אומרו" בראותו כי "אומרו" של כל דבר הנעשה

גם בו ישנו מצב של "חמץ" ולעומתו מצב של "מצה", ואף ההבדל ביניהם קטן ולכאורה חסר משמעות. "חמץ" - הוא מצב נפשי שבו מעורב בנפש האדם יסוד האוויר, הרוח, ועל ידו הוא הולך ו"מתנפת" זהו יסוד הגאווה. הרגשת הישות והחשיבות העצמית של "אני ואפס עני" אשר היא שורש לכל תאוה ומידה רעה. (אגב, גם ב"סלנג" העממי אנו מוצאים הד לקשר בין יסוד האוויר לבין הגאווה, כאשר אנו קוראים למתגאה "מנופח"). "להתנפח" פירושו להיראות גדול יותר מן הגודל האמתי שלך. להידמות כבעל כשרון ומעלות בעוד המציאות אינה אלא - חלל מלא אוויר. ואילו מציאות ה"מצה" בנפש, לעומת זאת, היא מציאות שבה יסוד האוויר נעדר. אדם השרוי במצב כזה איננו מנסה להרשים את סביבתו כמה שאין בו. הוא יודע את ערכו ואת "גודלו" האמתי. ודווקא הכרתו בקטנותו ומגבלותו מאפשרת לו לגדול באמת. זהו גם ההבדל בין ח ל-ה. הח', בדומה לשמה כן היא - חטא, מלשון החטאה והחמצת (כמו חמץ). שכן המתגאה מחמץ ומחטיא את ייעודו האמתי, ויגאב

את היכולת להיות מה שהוא באמת. והה' כשמה - נתינה, כמו שכתוב "הא לכם זרע" (בראשית מ"ז כ"ג), שרק המכיר בערכו האמתי מסוגל לתת ולהעניק העניקה אמיתית גם לזולתו. האות ח' סגורה מכל צדדיה. פתחה היחיד פונה כלפי מטה, והדבר מרמז על מהות מצב החטא וההחמצה - ירידה והשפלה בלבד. ואילו הה', לעומתה, פתוחה גם כלפי מטה וגם כלפי מעלה, להורות, שמי שמכיר בחסרונותיו - יכול לצאת ולהתעלות ממצבו המוגבל. בחיצוניות, קטן ההבדל בין האות ה' לאות ח', בין האמת לשקר, וכמעט חסר משמעות הוא. אך בפנימיות, המרחק בין המתראה כמי שיש בו, ובין מי שיש בו באמת, הוא מרחק שמים וארץ הוא, וכמרחק בין אדם חי ואמיתי לבין דמותו המשתקפת במראה. אותו מצב נפשי של "חמץ" נגרם, בין השאר, בעטייה של אכילת חמץ. והמצב הנפשי של "מצה" מושפע, כמו כן, מאכילת המצה. מדוע, אם כן, אין התורה אוסרת לחלוטין את אכילת החמץ? הסיבה היא, ששבעת ימי הפסח, חג החרות והשחרור מהשעבוד הרוחני, הם הזמן המתאים ביותר לאסור את אכילת החמץ המזיק ואת הימצאותו ברשותנו. לאחר שבוע של "התנקות" זו, ושל אכילת מצת-מצווה, יש בכוחנו "להתמודד" בשאר ימות השנה עם החמץ ועם המצב הנפשי שהוא מעורר, שהרי בסופו של דבר חכלית האדם עלי אדמות היא מאבק לשם קניית שלמותו הרוחנית. אלא שכדי להיאבק בגאווה ובאנוכיות "מצמיחי" כל רע, עליו "לצבור" כוחות בשבעת ימי ההבראה הנפשית" הללו. ורק אז - לצאת בכוחות מחודשים אל הקרב.

37 616 ההגדה - רבינו יגאל

ועוד, שהחמץ הוא תוצאה של היסח הדעת. אין צורך להתאמץ כדי להתפיחו, אלא להיפך - צריך רק לתת לו מנוחה, וכך האדם אינו צריך לעבוד קשה כדי להיות בעל גאווה, עליו רק להסיח דעתו מעבודת המדות, ומיד - לפתח חטאת רובץ. (בראשית ד, ז). היצור כבר יכשיל אותו בגאווה.

ומצד שני - כדי להנצל מהגאווה ולהגיע למידת הענוה יש לעבוד קשה מאד ברצף ועקביות. כמו המצה שלא מניחים אותה לרגע, וכוחשים ורודים אותה כדי שתשאר בגודל הראשון ולא תתפח ותתנשא, כך על האדם לעמול בלי הפסק על מדת הענוה, ורק עם עבודה עקבית יוכל להתגבר על הגאווה שלא תחדור ללבו בהיסח הדעת.

החמץ רומז לגאווה

כשנעקוב אחרי המתגאה נבחין שהוא דומה בתכונותיו לחמץ. אין הוא טורח להתאמץ יותר מדאי, אלא תמיד יושב במנוחה, אבל מתפיח את עצמו ומראה לכולם שהוא נמצא, והוא חשוב, והוא עושה, ואילולי הוא - לא היה כלום.

וכשם שהחמץ מלא באויר, שהרי התרכות הבצק בתפיחה אינה מוסיפה שום דבר ממשי, ואינה לא קמח ולא מים כי אם אויר, כך אין לגאותן שום פנימיות אמיתית, רק גאווה מנופחת והרבה דיבורים שאין מאחוריהם כלום.

עליך לדעת יסוד גדול - המשיך ראש הישיבה בדבריו - **שמגאווה** לא בורחים, אלא נלחמים בה. האדם חייב לשנן לעצמו ללא הרף: אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, וכל גדלותי בתורה אינה שלי, אלא מתנת חנם מאת ה', ומה לי להתגאות בדבר שאינו שלי.

של מי הוא עובד כאן, וכי אלו כוחות עצמיים שלו? מי נתן לו את הנשמה היום בבוקר? ובכלל, מי השיג לו את העבודה? מי נתן בראשו רעיונות איך לייעל ולשפר את העסק? וכי כל זה שלו הוא?!

להרה"ק בעל ה'דברי יואל' מסאטמאר וצוק"ל, נכנס יהודי ותיאר איך שהוא ביסס את עסקיו בעשר אצבעותיו, ואיך שהעסק העמיד אותו על רגליו וכו'. כשגמר את תיאורו, הגיב הרבי במשפט קצר: אצלנו היהודים, קוראים לכל זה סיעתא דשמיא.

עליו לשנן לעצמו שוב ושוב שהאדם לכשעצמו הוא כלום, ואילולי הקב"ה מחייהו בכל רגע ורגע, הריהו מוטל כאבן שאין לה הופכין. וידע נאמנה כי העמל שהוא משקיע לפרנסתו אינו אלא כדי לקיים את גזירת הכתוב (בראשית ג, יט): כועת אפך תאכל לחם, אך אין בינו ובין ההכנסות והרווחים שייכנסו לו בפועל כלום, וכמבואר כל זה בארוכה במסילת ישרים (פרק כא).

ואם אדם ח"ו מתנהג בגאווה, הוא מרחק את השכינה ממנו, כדאיתא בגמ' (סו): אמר רב חסדא ואיתימא ר' עוקבא: כל אדם שיש בו גסות הרוח, מר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם, שנאמר (תהלים קא, ה): 'מלשני כסתר רעהו אותו אצמית, גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכלי, אל תקרי 'אותו' אלא 'אתו' לא אוכל, כלומר עמו לא יוכל לדור. וכן איתא עוד בגמ' (ברכות מג, ב): המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות, כאילו דוחק רגלי השכינה, דכתיב (ישעיהו ג, ג): 'מלא כל הארץ כבודי'.

הן ידוע כי בימים אלה הקודמים לחג הפסח, מתעוררת קליפת פרעה שהיא הגאווה, וכמו שמצינו שהתנשא ואמר (יחזקאל כט, ג): לי יאורי ואני עשיתיני, היינו שהוא ברא את עצמו ואת יאורו ואין שום כח מעליו ח"ו. וכך גם אמר למשה ואהרן (שמות ה, ב): מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' לא ידעתי את ה'. כך גם היום מתעוררת הגאווה שהיא קליפת פרעה, בלבו של כל אחד וזועקת מתוכו ללא הרף: אני עושה, ואני מפרנס, ואני מקיים מצוות בכוחי וכיוצא בזה.

ואכן, כשם שאנו מצווים בחג זה לכער את החמץ מהחורים ומהסדקים, עד שאסור שיימצא אפילו משהו של חמץ בכל גבולנו, מה שלא מצינו כן בשאר איסורים, ויש לשרוף את החמץ ולבערו לגמרי מן העולם. כך עלינו לבער מקרבנו לגמרי את מדות הגאווה והכעס, שהן תולדותיו של היצר הרע, כי החמץ מסמל את היצר הרע, כמו שכתוב בזהר הק' (ח"ב מ, א) דשאר ומחמצת הם מדרגה אחת, ורומזים על רשות אחת ואחרת של אלהים אחרים וכו' ואנו מכניס את החמץ: יצר הרע, רשות אחרת, אל נכר, אלהים אחרים, ע"כ דברי הזהר הק'.

וכיון שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כמו שאומרים בסדר ההגדה (וראה עוד בספה"ק אור החיים (במדבר כג, כב) על הכתוב: א'ל מוציאם ממצרים, שאמר בלשון הווה, משום שלא היתה רק יציאה אחת, אלא שבכל שנה

ושנה מוציאם הקב"ה ממצרים), לכן צריך האדם מדי שנה בשנה להרגיש שהוא יוצא כעת משלטון קליפת פרעה שהן הגאווה והכעס ושאר תולדותיו, ונכנס לרשות השכינה הק' ומקבל עליו עול מלכות שמים, וכל זאת על ידי העונה וההכנעה.

ודוקא המצה, שהיא מסמלת את מידת הענוה, היא הראויה להשריש את האמונה בהש"ת בקרבנו, כאופן שלא תשאר בגדר ידיעה חיצונית, אלא תשפיע על כל מחשבותינו ומעשינו. ומשום כך נקרא חג הפסח בלשון התורה הק': חג המצות.

בימים אלו של ערב פסח, שבהם מניקים אנו את הבית מחמץ בחיצוניות, צריכים אנו לנקות גם את הפנימיות שלנו, לנקות את הלב מכל אותן הרגשות הסותרות את האמונה, לבער מלבנו את ה'שאר שבעיסה', את הפרעה הפרטי שזועק בתוכנו בכל עת 'לא ידעתי את ה'!

ויש לדעת שהפעולות החיצוניות משפיעות על הפנימיות, שהאדם נפעל כפי פעולותיו (מסילת ישרים, כג), ועלינו לנצל את הימים האלה להחדיר בלבנו את ההכרה ביד ה' המחיה אותנו בכל רגע ומכוין צעדינו ומעשינו, וכך ניצל בעו"ה מכל הכעס והלחץ המצוי בימים אלו, כי האדם יודע שלא הוא העושה כאן - אלא הקב"ה! וגם אם הדברים אינם מתנהלים בדיוק כפי שתכנן, הוא לא מאשים אף אחד, כי הוא מכיר באמת שהקב"ה רצה שכך יתנהלו העניינים. ועל ידי האמונה הזאת יחסוך האדם הרבה חטאים שבין אדם לחבירו. בצורה זו מגיעים לליל הסדר יותר טהורים ויותר מוכנים לקבל את האורות הגדולים המושפעים בזה הלילה.

וידוע מה שאמר סניגורם של ישראל הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע, דבכל הדורות נודעה גזירת עלילת הדם, שהגויים טענו שיהודים מערבים דם נוצרים בתוך המצות, אף שידוע לכל כי לא היו דברים מעולם. אבל - המש"ך הצדיק ואמר - צריך להזהר מאוד שבמצות לא יתערב דם יהודי. והסביר את דבריו: לפעמים בלחץ העבודה, והרצון להדר עד קצה גבול היכולת, גוערים ככעס בבני הבית או מלבינים פניהם, וזה ממש שפיכות דמים. נמצא אם כן, שמעורב במצות ובהידורים דם יהודי. ויש להזהר בזה מאד!

וכעת, בערב פסח, מתגברת השפעת קליפת פרעה שהיא הכפירה, כמו שאמר פרעה: 'לא ידעתי את ה'. ולא מדובר על פרעה ישן נושן שהיה כבר לפני אלפי שנים, אלא על ה'פרעה' הפרטי הנמצא בלבו של אדם - הוא כח היצר המתגבר בימים אלו וזועק בתוכו - לא ידעתי את ה'!

ונשים לב, שבימים אלו אכן רבים הנסיונות של כעס וגאווה, ובפרט הרגשת כחי ועוצם ידי: אני מנקה, אני מבער, אני מחמיר ואני מהדר וכו'. ומצד שני מקפידים על הזולת כאילו שהוא בעל כח, הוא מפריע לי והוא התכוון לצער אותי וכו', עד ששוכחים לגמרי מי הוא באמת מנהיג הכירה. הרי אנו בסך הכל קרוצי חומר שהקב"ה מחיה אותנו בכל רגע ורגע לעשות רצונו ית', ואנו בעצמנו לא עושים כלום, וכל ההרגשות הללו של גאווה וכעס הם סתירה ברורה לאמונה.

ולכן בערב פסח זה הזמן להתגבר על קליפת פרעה, להחזיק בכל הכח באמונה, ולחפש את הקב"ה המסתתר בתוך כל הטבע הסובב אותנו.

וימים אלו מסוגלים ביותר, כמו שמרמז בפסוק (שמות יב, כ): החדש הזה לכם' חודש זה הוא מתנה לכם! טמונים בו כוחות טמירים וסגולות נפלאות להתעלות באמונה בה' והתגברות על פרעה - זה היצר, ועל מצרים - אלו כל שליחי היצר, ולצאת מעבודתם לחרות הנפש האמיתית.

עלינו לדעת כי כך נראה אדם הנמצא בעולם הזה. הוא כולו מונהג בהשגחה פרטית ע"י הקב"ה, ומדמיין לעצמו את הפעולות שה' עושה אתו - כאילו הוא עשן. הוא מרגיש שהוא הזן ומפרנס של עצמו, והרגשה זו נוגדת לאמונה שהקב"ה זן ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים (שבת קז, ב), וזהו עיקר הטעם כמה שגילה לנו שלמה המלך בחכמתו (משלי טז, ה): תועבת ה' כל גבה לב, כי הוא מכחיש בגאוותו את הנהגת ה' בעולמו, ושוכח שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שזאת חייב האדם לרכוש לעצמו לבד, ולא לצפות שתגיע מאליה (עי' ברכות לג, ב), אבל כל יתר הדברים הן הגשמיים והן הרוחניים אינם תלויים, לא בכוחותיו ולא בכשרונותיו - רק במתנת אלקים.

יסוד זה נרמז בעבודת ליל הסדר. שאנו רואים בתחילת ליל הסדר, כשמגיעים ל'ורחץ', נוטלים ידים. נטילה פירושה - סילוק, כלומר לקיחת וסילוק הידים. ומדוע צריך לסלקן? אלא שלליל הסדר, ולמעשה הוא הדין בכל יום, מגיע האדם אחרי עבודה מאומצת ורואה את השולחן הערוך, ועליו כל מה שהכין בהידור ובקדוק גדול, והוא חש שבעשר אצבעותיו הגיע לכל זה. הרגשה זו כאמור מבטאת גאווה, והיא סותרת את האמונה. לא יתכן, אפוא, להתחיל את הסדר עם הרגשה של גאווה, כיון שבלייל קדוש זה צריכים לקבל את האמונה ולהנחילה לדורות הבאים, ואי אפשר לקיים את כל זאת עם הרגשת גאווה בלב.

כמה טובות עושה הקב"ה עמנו בכל יום ויום, בכל רגע ורגע, וכמו שאומרים בתפלת 'שמונה עשרה' ג' פעמים ביום: 'ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת וכו'. ואנו פשוט ממשיכים הלאה כאילו מגיע לנו הכל, ו'נוכחים' בהש"ת רק כשנודמה לנו שחסר משהו.

כל הנהגת הקב"ה את עולמו נתגלה ביציאת מצרים. לכן נצטוונו 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך' (דברים טו, ג), אם ביום ובלילה, אם כעוה"ו ובימות המשיח, ואף שכימות המשיח יהיו ניסים לא פחות ממצרים - "כימי צאתך מארץ מצרים הראנו נפלאות" (מכה ז, טו) - מכל מקום יסוד אמונתנו הוא יציאת מצרים, והוא יהיה זכור גם בימות המשיח.

תפקידנו הוא לגלות את הקב"ה בכל דבר. כל הגשמיות אינה אלא מעטה וקליפה, ועלינו לגלות את האלקות שמאחוריה. כל כח וכל סדר בטבע הוא שליח מאת הקב"ה, ועלינו להתרגל לגלות את ההשגחה הפרטית על כל צעד ושעל, ולזכור שבכל רגע של אמונה וגילוי אלקותו יתברך אנו מקיימים מצוה.

"יסוד אמונתנו": יציאת מצרים קבעה את היחס בינינו לבין הבורא ית'! "וירא אלקים וידע אלקים" (שמות ב, כה), "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אותם ואזכור את בריתי" (שם ו, ה), "וידעקו ותעל שוועתם אל האלקים מן העבודה וישמע אלקים את נאקתם" (שם ב, כג-כד) - והמכות עצמן, עם ההפליה הכבירה בין ישראל ומצרים, שכל המכות לא פגעו באף אחד מישראל, אף שהיו מעורבים בין המצרים, והפיכת הטבע, ורוב הפלאים, ונתגלה הבורא במצרים ובים סוף עוד יותר ממה שנתגלה ממנו בפלאות הטבע, ונהיה גדול עד מאוד בעיני מלכים וכל שכן בעיני הכלל-ישראל.

אמנם היא מדרגה ראשונית באהבת ה', והמדרגה הבאה היא אהבת ה' שאינה תלויה בדבר, ונובעת אך ורק מתוך הכרה בגודל רוממותו. כלומר, גם אם אדם נמצא בצער ובמצוק, עדיין מוטלת עליו החובה הבסיסית לקיים את מצות 'ואהבת את ה' אלקיך', למרות שכעת אינו מרגיש שהוא מקבל מתנות, אלא יאהב את בוראו גם כלי לראות לכך סיבה גשמית, רק מתוך הכרה פנימית בגודל רוממותו יתברך. דרגה זו היא השלמות שאליה צריך כל אדם לשאוף להגיע כמבואר בספרים הק' (ראה פלא יועץ, ע' אהבה להקב"ה).

ובכל זה נהיה הכלל-ישראל "היימיש" עם הבורא: מתקרבים אליו ומקריבים אותו אלינו, מדברים אליו, ובלשון "אתה", זה כמעט בגדר שני הפכים בנושא אחד:

מצד אחד גילוי גדלותו ית' הנוראה, ומאידך ההיימישקייט איתו, והו היחס בין הכלל-ישראל ובין הבורא ית'. הוא אשר נאמר, על העתיד לבוא: "והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלוקים" - רש"י: "אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני; יכול לא תיראו ממני תלמוד לומר 'והייתי לכם לאלוקים'" (ויקרא כו, יב). יחס זה ממש נוצר ונקבע ביציאת מצרים ונמשך בכל התקופות.

יתירה מזו, רואים אנו מעלה מיוחדת במצות אכילת מצה על פני שאר המצוות, שכל המצוות האחרות שמקיימין אותן בחפצים גשמיים, אזי חפץ המצוה נשאר מחוץ לגופנו, כגון: סוכה, לולב, תפילין וכו', ואילו המצה הנאכלת חודרת אל קרבנו ממש.

כל שנה בליל הסדר עם אמירת ההגדה וקיום כל מצוות הלילה שוב אנו בונים את היחס הזה בינינו לבנינו ית'. (ואולי משום זה נהגו באשכנז לברך איש את רעהו כצאתם מביהכ"נ בליל הסדר: "תבנה היטב", כי באמת "בונים" בליל הסדר את היחס בינינו לבנינו ית'!)

הלקח הגדה של פסח והלבוב

אי אפשר שיתהווה יחס כזה ע"י "דת שכלית" המבוססת על אמונה בכריאת העולם לבד. ברת ההקשית האדם נשאר בתוך עולם הזה, אלא שהוא זוקף את התהוות העולם לבורא, מה שאין כן ביציאת מצרים שהוציאה את הכלל-ישראל מהתפיסה העולמית והעמידה אותו מול הקב"ה. הוא אשר כתב הרשב"א (עין עלי שור ח"ב עמוד רפז) בפירושו נוסח הקידוש: המתצה הראשונה נאמרת בלשון נסתר "אשר קרשנו במצוותיו ורצה בנו כו' זכרון למעשה בראשית", והמתצה השניה בלשון נוכח: "וזכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ושבת קדשך כו'". - כי מצד בריאת העולם הקב"ה נסתר מאיתנו, רק בכח מעשיו הוא נתגלה לנו, מה שאין כן ביציאת מצרים שם הוא ית' עצמו נתגלה - "אני ולא מלאך, אני ולא שרף, אני ולא שליח", ובוה התקרבונו אליו ית' עד כדי גישתנו אליו בלשון "אתה".

עוד מסוגלת מצות אכילת מצה, כתב מהר"ם הגי' זי"ע בספרו אלה המצוות (מצוה י"ט), דמצה יש בה שלשה משמעויות הרמוזים על ג' מיני השפעות שזוכים ע"י המצה, א' לשון "מצוץ" כי סגולת המצה למצוץ כל הטינוף והכיעור שנאחזו בנפשנו, עד שנשאר טהור ונקי מכל טומאה והלאה, והו "מוציא מצה" שהמצה מוציאה כל כוחות הרע אשר נדבקו בנפש היהודי, ב' לשון "מצוץ" מן התרכיב, כי ע"י המצה זוכה להיות מצוץ ורואה בחכמת התורה, לזהאר עינינו בתורתך, וכראיתא בתפארת שלמה (בר"ה בערב) על מה שאמרו חז"ל (פסחים קכ). מצה בומן הוה דאורייתא, הנרמו בזה, שעל ידי אכילת מצה בומן הוה זוכים לאורייתא, ג' לשון "מצה" ומריבה נגד היצה"ר, כי המצה מסוגלת מאד להבריח היצה"ר יחד עם כל סייעתו המזיקים, וכן כתב בישמח ישראל (הגש"פ אות א') על הנוסח "כל רכפין ייתי ויכול", ודכפין הוא מלשון כפין עניא, והו רמו למי שרעב וכפוף תחת החומר ותאוות היצר המתגברות עליו, עד שכל מחשבות לבו רק רע כל היום רח"ל, לזה אמר "ייתי ויכול" כי בכח אכילת מצה יוכל להתרפא מדרכו הרע ולצאת מאפלה לאור גדול ולתקן הכל.

איתא במשנה (אבות פ"ד מ"א) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. ג' דברים אלו מפריעים חירות האדם. ונגד ג' אלו אנו לוקחים ג' מצות, כל מצה הוא לשכור מדה א' מאלו ג' מדות, איתא בספרים שהג' מצות הם נגד אברהם יצחק ויעקב, הג' אבות הם הכח נגד אלו ג' מדות רעות. איתא בפרי צדיק (פר' שמות ועוד) כי אלו ג' מדות רעות הם השורש של הג' עבירות חמורות

הג' מצות הם נגד כהן לוי ישראל, כהן הוא תיקון מדת הכבוד כדכתיב (שמות כה, ט) לכבוד ולתפארת, לוי הוא עבודת תיקון הקנאה כמו שמצינו בקרח ועדתו שנכשלו בקנאה, וזה סימן כי זה עבודתם כי בזה נתנסו. וישראל בכללם יש להם העבודה לתקן מדת התאוה, לבטל התאוה הגשמי, ולהוציא מן הכח אל הפועל הנפשי תולת אהבתך.